

**TURCOLOGY
IN
TURKEY**

Selected papers

SZEGED

Edited by
LÁSZLÓ KÁROLY

Papers selected by
NURETTİN DEMİR and EMİNE YILMAZ

ISBN 978 975 6355 29 9

ISBN 963 482 774 8

ISSN 0133 4239

© SZTE BTK ALTAJISZTIKAI TANSZÉK 2007

© MTA-SZTE TURKOLÓGIAI KUTATÓCSOPORT 2007

CONTENTS

IX	PREFACE
XI	ÖNSÖZ
1	ARGUNŞAH, MUSTAFA <i>Bilinmeyen bir fıkıh kitabı çevirisi: Hıyeretü'l-fukaha</i>
11	ATA, AYSU <i>Derleme Sözlüğü'nde geçen en eski Türkçe kelimeler</i>
39	ATABEY, İBRAHİM <i>Cümle bağlayıcıları ve Türkiye Türkçesindeki kullanımı</i>
55	AYDIN, ERHAN <i>Tonyukuk Yazıtı'ndaki problemlerle ilgili bir cümle üzerine</i>
65	BOSNALI, SONEL <i>İran'da "diller çatışması" ve Azeri Türkçesinin konumuna toplumdilbilimsel bir bakış</i>
79	COŞKUN, MENDERES <i>The most literary Ottoman pilgrimage narrative: Nabi's Tuhfetü'l-haremeyn</i>
107	ÇELİK, YAKUP <i>Tarih roman ilişkisi – tarihi romanda kişiler</i>
123	ÇOBAN, ERDAL <i>Tapu tahrir defterlerine göre Batı Macaristan'daki Türkçe kökenli yer adları üzerine</i>
143	DEMİR, NURETTİN <i>Ağız terimi üzerine</i>
159	DEMİRCİ, KERİM <i>Japoncadaki birleşik fiiller ve Türkçedeki fiillere benzerlikleri: fiil + fiil</i>
171	DİLMAÇ, ELİF <i>Einige Bemerkungen zu einem Vergleichenden Wörterbuch der Russismen in den Türkssprachen Sibiriens</i>

- 181 EKER, SÜER
Türkçenin sesbirimleri ve belirgin altsesbirimleri
- 199 ERDEM, MEVLÜT
Historical development of passives in Turkish
- 211 GARİFER, CAFER
Nâzım Hikmet'in Kerem Gibi'si Çolpan'ın Otlı suv'ı: Metinler arasılık ve karşılaştırmalı edebiyat çerçevesinde okuma-anlamlandırma denemesi
- 231 GÖKALP-ALPASLAN, G. GONCA
From tale to novel: a theoretical study on the common features of tale and novel
- 243 GÖKDAYI, HÜRRİYET
Takisız ad tamlamaları
- 253 GÜNŞEN, AHMET
Teberce: Kırşehir, Hacıbektas, Kaman ve Keskin yöresi Abdallarının gizli dilleri
- 277 HORATA, OSMAN
Eoliya Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki manzum kısımlar
- 291 İSEN, MUSTAFA
Akıncılığın Türk kültür ve edebiyatına katkıları
- 301 KARABULUT, FERHAT
Dil ölümü tehlikesini yaşamış bir dil: Kazak Türkçesi
- 327 KARAHAN, LEYLÂ
Belirtisiz nesnenin söz dizimindeki yeri üzerine
- 337 KARAKOÇ, BİRSEL
Nogayca ve Türkiye Türkçesinde tümleç yan cümlelerinde kullanılan yüklemleştiricilerin bir karşılaştırması
- 361 KORKMAZ, RAMAZAN
Kara Kitap'taki simgesel dönüş imgelerinin postmodernist açıdan yorumu
- 373 KUTLAR, FATMA SABİHA
Değerli taşlar-I: Firûze
- 387 MENZ, ASTRİD
*„Pour apprendre une langue avec methode, il faut commencer par étudier les termes de la grammaire“:
Eine türkische Grammatik aus dem Jahre 1730*
- 401 ÖĞÜT EKER, GÜLİN
Türk düğün geleneği içinde Karakeçili Türk düğününün ritüel açıdan değerlendirilmesi

- 413 ÖNAL, M. GÜRKAN
Ein Vergleich ausgewählter Lexik des Tofalarischen bei Castrén und Rassadin
- 423 ÖZYETGİN, A. MELEK
*Eski Türk resmî yazışma geleneğine dair: Timürlü hükümdarı
Ebü Sa'îd Küregen'e ait Uygur harfli 1468 tarihli bir bitik*
- 455 TURAN, FİKRET
*Participial constructions in Old Anatolian Turkish:
A morpho-syntactic analysis*
- 477 UĞURLU, MUSTAFA
Zur Rolle der Schrift bei der Standardisierung der Sprache
- 485 YALÇIN-ÇELİK, S. DİLEK
Turkish poetry in popular culture in post-1980 period
- 505 YILDIRIM, FARUK
-(y)XşXn zarf-fili üzerine
- 521 YILMAZ, EMİNE
Ana Türkçede kapalı e ünlüsü

PREFACE

The Department of Altaic Studies of the University of Szeged and the Research Group of Turcology of the Hungarian Academy of Sciences are publishing a special volume in the series *Studia uralo-altaica*.

The authors of this volume are turcologist colleagues working at universities and/or research groups in Turkey.

We have several reasons for publishing this volume:

By bringing out these papers outside of Turkey we would like to present a selection for international turcology studies on the research orientations, projects, or subjects dealt with by colleagues, who are either Turkish or non-Turkish but working in Turkey. In addition, we are trying to help disseminate the new results of Turkish turcology through this additional channel to the researchers who take part in international turcological projects.

In the preparation of this volume, we have narrowed the list of papers offered because of scientific criteria and limitations in the size of the volume. However, the volume is a representative overview of the state of turcology in Turkey. In this regard, we would like to express our thanks to Prof. Dr. Nurettin Demir and Prof. Dr. Emine Yılmaz for undertaking this difficult, precise, and time-consuming task of pre-selection. This book could never have been published without their proposal and invaluable activity. In his preface Prof. Dr. Demir also has undertaken the task of making a short survey of the selected papers.

Another aim of this volume is to pay tribute to the long lasting and tireless effort of Prof. Dr. Demir and Prof. Dr. Yılmaz to make the turcology of Szeged better known in Turkey.

The Department of Altaic Studies of the University of Szeged and the Research Group of Turcology of the Hungarian Academy of Sciences, together with other institutes hope to strengthen the bridge between the Turkish and international turcology for the future.

Szeged, November 2006

Árpád Berta and László Károly

ÖNSÖZ

Bu kitapta, 1990 sonrasında Türk vatandaşı akademisyenlerin Türkçe ağırlıklı dergi ve kitaplarda yayımlanmış makaleleri bir araya getirilmek suretiyle günümüz Türkiye Türkolojisindeki eğilimler gösterilmeye çalışılmıştır. Yazıların çoğu, yurt içinde ve/veya yurt dışında yetişmiş ama Türkiye'de çalışan Türkoloji kökenli akademisyenlere aittir. Ancak Dilbilim, Batı Dilleri, Halkbilim gibi farklı disiplinlerde de Türkolojinin ilgi alanına giren konularda bilgi üretilmektedir. Seçkide bu birimlerden de örnek yazılara yer verilme çalışılmıştır. Yazılar, dergiler ve makale yayımlayan kitaplar taranarak veya yazarlarla doğrudan temasa geçilerek temin edilmiştir.

Seçkide birtakım ölçütler göz önünde bulundurulmuştur. Bilimsel araştırma yöntemlerine uygunluk, ele alınan konunun iyi değerlendirilmesi, özenli dil kullanımı, bilimsel düzey, doğal olarak kullanılan en önemli ölçütler olmuştur.

Önemli ölçütlerden biri de yayının dilidir. Kitap yurt dışında yayımlanacağı için Türkçe olmayan yazılara da yer vermek amacı güdülmüştür. Ancak seçki için taranan kaynaklarda Türk akademisyenlere ait Türkçe dışındaki dillerle yazılmış çok az yazı bulunmaktadır. Yabancı dille yayın Türk üniversitelerince teşvik edilse de çevirisi uzman olmayanlarca yapılan, uygun içerikli bazı İngilizce yazılar, dilleri sorunlu olduğu için seçkiye dahil edilememiştir. Bu nedenle derlemeye Almanca 4, İngilizce 5 yazı alınabilmiştir. Geri kalan 24 yazı ise Türkçedir. Bu sayıda Türkçe yazıya yer veren bir seçkinin Türkiye dışında yayımlanması da sanırım bir ilk olacaktır.

Türkiye Türkolojisi için yeni sayılabilecek alanlara ait ve/veya tartışılmakta olan kimi sorunlara çözüm üretmeye yönelik, benzer çalışmalara örnek olabilecek yazılar seçki için özellikle tercih edilmişlerdir.

Yazıların çoğu üniversite eğitimlerini seksenli yıllarda ve sonrasında almış olan akademisyenlere aittir. Etkinlikleri gün geçtikçe artan bu araştırmacıların bir bölümü doktora eğitimlerini yurt dışında almışlardır ve Türkolojideki yenileşmede önemli bir rol üstlenmektedirler.

Türkoloji çalışmalarında metin yayınları veya metinlerle ilgili konular ağırlıklı bir yer tutsa da bu durum seçkiye yansıtılmamıştır. Aynı şekilde da-

ha çok popüler bir üslupla yazılmış “Türkçenin güncel sorunları” türü yazılar da seçki dışı tutulmuştur.

Türkiye dışındaki çalışmalarda dil incelemeleri ağırlıklı olduğu için seçkide dil yazılarına ağırlık verilmiş ve Türkiye Türkolojisinin bu yönü öne çıkarılmıştır. Türkiye’de yayımlanan Almanca ve İngilizce yazıların daha çok dil alanında olması da bu durumun bir başka nedenidir. Öznel ve hepsinden önemli bir neden ise seçmeyi yapan editörlerin dil alanında çalışıyor olmalarıdır.

Derlemeye alınmak üzere seçilen yazıların ilk editörlüğü Türkiye’de yapılmıştır. Yazarlarıyla temas halinde son şekli verilen yazılar yayımcılara gönderilmiştir. Szeged’deki yayımcı ve teknik editörlerle iş birliği içinde hem son eleme, hem de son editörlük yapılmış, format birliği sağlanmış, yazarlarca yapılan iki okumadan sonra yazılar elinizdeki şekli almıştır.

Yazıların önemli bir bölümü daha önce başka yerlerde yayımlanmıştır. Bazılarının orijinallerinde var olan editörlük sorunları bu derlemede giderilmeye çalışılmış, düzenlemede belli bir birlik sağlanmasına özen gösterilmiştir. Aynı şekilde editörlerin önerisi üzerine yazarlar tarafından bazı bölümlerin çıkarılması, üslup zaafalarının giderilmesi, göndermelerin, kaynakların kontrolü ve güncellenmesi gibi değişikliklere gidilmiştir. Bu nedenle bazı yazılar gözden geçirilmiş yeni baskı durumundadırlar.

Seçkide dil ve edebiyat incelemelerinin farklı alanlarından çalışmalara yer verilmiştir.

Sesbilgisiyle ilgili ilk yazıda *Süer Eker*, standart Türkçenin sesbirimleri ve altsesbirimleri üzerinde durmuş, Türkçenin sesbirimlerinin bir dökümünü çıkarmayı denemiştir. İkinci yazıda ise *Emine Yılmaz*, Türkçenin önemli fonolojik sorunlarından biri olan kapalı *e* sesini art ve eş zamanlı bakış açısıyla ele almıştır. Bu makale, seçkideki en eski tarihli yazı olmakla birlikte Türkiye Türkolojisinde konuyla ilgili tek geniş kapsamlı araştırma olması ve zor ulaşırlılığı nedeniyle, güncellenerek seçkiye alınmıştır.

Morfosentaks ve sentaks içinde değerlendirebilecek yazılardan biri *İbrahim Atabey*’in kaleminden çıkmıştır. *Atabey* cümle bağlayıcılarının ayrıntılı bir dökümünü vermiş ve sözdizimindeki yerleri üzerinde durmuştur. Edilgen çatının tarihi gelişimi ise *Mevlüt Erdem*’in çalışmasının konusunu oluşturmaktadır. *Hürriyet Gökdayı*, Türkçe dilbilgisi incelemelerinde önemli bir yer tutan ve *takısız ad tamlaması* adıyla da bilinen *isim+isim* öbeklerini ele almıştır. *Gökdayı*’nın yazısı sorunun çözümü için yeni bir öneri sunmaktadır. *Leyla Karahan*, belirtisiz nesne konusunu inceler; bu tür nesnelere yüklemle ilişkisini farklı dönemlerden örneklerle irdeler. *Birsel Karakoç*, Nogayca ve Türkiye Türkçesinde yan cümlelerde kullanılan yüklemleştiricileri karşılaştı-

rır. *Fikret Turan*, Türkiye Türkolojisinin en fazla mesai ayırdığı alanlardan biri olan Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait dokuz sıfatlılı geçmiş, şimdi ve gelecek zaman olmak üzere üç ayrı kategoride değerlendirir.

Türkiye Türkolojisinin ağırlıklı konularından birisi de ağızlardır. Derlemede ağız araştırmaları örneği olarak üç yazı yer alır. Bunların ilkinde *Nurettin Demir*, ağız teriminin günümüz dil incelemelerine daha uygun, bilimsel bir tanımını vermeyi denemiştir. Ağız araştırmaları çerçevesinde gizli dil olarak da adlandırılan özel diller de çalışma konusu yapılmaktadır. *Ahmet Günşen*, Kırşehir, Hacıbektaş, Kaman ve Keskin Yöresi Abdalları ve kullandıkları özel dil Teberce üzerinde durmuş, cümle örnekleri ve kelime listesi vermiştir. *Faruk Yıldırım* ise Anadolu ağızlarında rastlanan -XşXn e-kiyle ilgili tespitlerini bir araya getirmiştir.

Kitaba sözlüklerle ilgili üç yazı alınmıştır. İlk yazıda *Aysu Ata*, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan ve yayımlandığı günden bu yana Türk dili incelemelerinin en önemli kaynaklarından biri olan *Derleme Sözlüğü*'nde 13. yüzyıl öncesi biçimleriyle geçen kelimeleri tespit etmiştir. Yazıda sözlüğün D harfine kadar olan bölümü üzerinde durulmuştur. *Elif Dilmaç*, Sibirya Türk dillerindeki Rusça alıntılarını karşılaştırmalı sözlüğüyle ilgili bazı tespitlerini dile getirmiştir. *Gürkan Önal*, Castrén ve Rassadin'de yer alan, insan anatomisiyle ilgili Tofalarca verileri fonetik açıdan karşılaştırmıştır.

Astrid Menz 1730 yılında İstanbul'da basılmış anonim bir Osmanlıca dil bilgisi kitabını incelemiştir. Metin neşri ve tarihi metinler hakkındaki çalışmalar Türkiye Türkolojisinin büyük mesai ayırdığı ve oldukça başarılı olduğu bir alandır. *Mustafa Argunşah*'ın, Farsçadan Türkçeye çevrilmiş, 50 yapraklık, çeviri yeri ve zamanı bilinmeyen, 18. yüzyılda istinsah edilmiş bir fıkıh kitabını tanıttığı yazısı bu tür yayınların bir örneği olarak seçkiye dahil edilmiştir.

Türkçenin tarihi dönemleri Türkiye Türkolojisinin önemli araştırma alanları arasındadır. *Erhan Aydın*, Eski Türkçe çalışmaları örneği olarak seçilen makalesinde, Tonyukuk yazıtındaki en tartışmalı bölümlerden birinin çözümü üzerinde yoğunlaşır. *Melek Özyetgin* ise Timürlü Hükümdarı Ebû Sa'îd Küregen tarafından, Akkoyunlu hükümdarı (Uzun) Hasan Bey'e yazılmış, 1468 tarihli Uygur ve Arap harfli *bitiki* inceler.

Türkiye'de neredeyse iki ayrı kol gibi duran Türkoloji ve Dilbilim arasındaki kopukluğu giderme yönünde son yıllarda önemli adımlar atılmaktadır. Derlemeye aldığımız bu tür yazıların ilkinde Sonel Bosnalı, İran'da Azerice'nin konumunu toplumsal dilbilim açısından ele almıştır. *Ferhat Karabulut*, Kazaklar ve Kazakçanın geçirdiği evreler üzerinde durmuş, tarihî, sosyokültürel, politik ve ekonomik değişimleri inceleyerek bunların dil üzerinde-

ki etkisini tartışmıştır. *Mustafa Uğurlu* ise bir dilin standartlaşmasında yazının rolünü konu edinmiştir.

Kerim Demirci çalışmasında, Japonca ve Türkiye Türkçesindeki *fiil+fiil* şeklindeki birleşmeler üzerinde durmuştur. Yazı, Türkolojide artan bir ilgiyle karşıya karşıya olan bu tür birlikleri iki dilden örneklerle ele almayı denediği için derlemeye dahil edilmiştir.

Türk dili ve edebiyatı incelemelerinin ilgi alanında giren konular başka disiplinlerde çalışan uzmanlarca da araştırılmaktadır. Bu tür yazılara bir örnek olarak Macarca uzmanı *Erdal Çoban*'ın tapu tahrir defterlerinde geçen batı Macaristan'daki Türkçe kökenli yer adları hakkındaki makalesi seçkiye alınmıştır. Macaristan'la ilgili olması da yazının alınmasında bir başka etken olmuştur.

Akademik kurumlardaki çağdaş edebiyat çalışmalarında, yaşamakta olan edebiyatçıları ve eserlerini araştırma konusu yapmama eğilimi vardır. Seçkiye bu tür anlamsız tabuların dışında kalan iki yazı alınmıştır. *Dilek Yalçın-Çelik*'in 1980 sonrası popüler kültür ögesi olarak sıkça karşımız çıkan şiir hakkındaki incelemesi, popüler kültürle ilgili çalışmaların iyi bir örneğidir. *Yalçın-Çelik*, şiir ve iletişim araçları arasındaki ilişkiye kısaca değindikten sonra, radyo veya televizyonlardaki video klipler ve müzik piyasasında satılan albümlerdeki şiirlerden hareketle 1980 sonrası Türk şiirinin popüler kültür içindeki yerini incelemiştir. *Ramazan Korkmaz* ise günümüz Türk edebiyatının hiç kuşkusuz en popüler ve kimi yönleriyle en tartışmalı romancılarından biri olan Orhan Pamuk'un yine çok tartışılan *Kara Kitap* adlı romanını postmodern açıdan yorumlamıştır.

Yeni Türk Edebiyatı alanındaki diğer yazılar ise şöyledir: *Yakup Çelik* edebiyat araştırmalarında giderek daha fazla ilgi gören tarih ve roman ilişkisini ele almıştır. *G. Gonca Gökalp*, masal ve roman arasındaki benzerlikler ve farklılıklara tarihsel, sosyal açılardan, gerçeklik, yazar-eser-okuyucu ilişkisi ve yapı bakımından yaklaşmaktadır. Türkiye Türkolojisinde Türkiye Türkçesi dışındaki Türk dilleri ve bunların edebi ürünleriyle daha çok dilciler ilgilenirken, son yıllarda edebiyat bilimi ile uğraşanların da konuya ilgi göstermeye başladıkları ve dikkat çekici çalışmalar ortaya koydukları görülmektedir. Seçkiye alınan yazısında *Cafar Gariper*, Nâzım Hikmet'in bir şiiri ile Çolpan'ın bir şiirini metinler arasılık ve karşılaştırmalı edebiyat çerçevesinde okuma-anlamlandırma denemesi yapmıştır.

Osmanlı edebiyatı alanına giren yazıların ilki, divan edebiyatının en seçkin şairlerinden biri olan Nabi'nin, bir hac ziyaretini anlattığı *Tuhfetü'l-Haremeyn* adlı eseri hakkında *Menderes Coşkun*'un geniş bir değerlendirmesidir. İkinci yazıda günümüz edebiyat tarihçiliğine yeni bir soluk getirme çabası

içinde olan *Osman Horata*, Evliya Çelebi'nin meşhur *Seyahat-name*'sindeki manzum bölümler üzerinde durmuştur. Aynı şekilde divan edebiyatı araştırmalarının öncülerinden *Mustafa İsen*, akıncılık geleneğini, Türk kültür ve edebiyatının yayılmasına olan etkileri açısından ele almıştır. Değerli taşlar üzerine çalışan *Fatma S. Kutlar* ise firûzeyi incelemiştir.

Bir yönüyle Türkolojinin bir parçası, diğer taraftan da bağımsız bir alan olarak gelişen Halkbilim çalışmalarını örneklendirmek için *Gülin Öğüt Eker*'in, bir düşünüyü ritüel açıdan değerlendirdiği yazısı seçilmiştir.

Yazılar hakkındaki bu kısa bilgilerden sonra şunu vurgulamakta yarar görüyoruz: Türk Dili ve Edebiyatı ile ilgili olup yukarıdaki ölçütlere uygun 1990 sonrası çalışmaların sayısı elbette buraya alınanlardan çok daha fazladır. Farklı konulara göre tasnif edilmiş olarak birkaç cilt halinde ve çok daha geniş çaplı kitaplar hazırlamak mümkündür. Fakat bu seçki kapsayıcı bir derleme olmayıp eğilimleri yansıtmaya amacındadır. Bu amacı da tümüyle gerçekleştirdiği iddiasında değildir. Örnek olarak günümüz Türkçesindeki dil ilişkileri kaynaklı ve Türkiye Türkolojisinin en sevilen konusu durumunda gelişmeler, dil eğitimi ve sorunları gibi konularda seçkiye yazı alınmamıştır. Başka bir çerçevede bu tür çalışmaların bir araya getirilmesi düşünülebilir.

Seçkinin hazırlanma sürecine katkısı olan meslektaşlarımıza teşekkür borcumuz vardır. Seçkiye yazıları alınan meslektaşlarımıza yardımları ve gösterdikleri işbirliği için teşekkür ediyoruz.

Árpád Berta'ya; önerisi, ısrarı ve desteği olmadan bu kitap çıkamayacağı için sonsuz teşekkürler...

Nurettin Demir

Ankara, Ekim 2006